

Այնուհետև քաղքին պարսպին մեծ միջոց մը վէճասայցւոց հարուածներուն առջին պարզեցան: Մաք Մաոն անմիջապէս յատակագիծը դնելով, սկսաւ պարիսպը ռմբակոծել, ջանալով խրամ բանալ, որ քաղքին ներսը յարձըլի:

Բայց շատ արիւնհեղութիւն կը սպառնացուէր. որովհետև ապստամբը յետին յուսահատութեան մէջ ինկած, լքանելու տեղ ամենայն պատրաստութիւն կը տեսնային որ իրենց պարտութիւնը ծանր նստեցունեն յաղթողաց: Ողջոյն Բարիզ պատնիշաց դաշտ մըն էր: Ամենայն սատակիչ միջոց պատրաստեր էին որ յաղթողաց մուտքը դժուարացնեն: Կանայք մասնաւորապէս մեծ կատաղութեամբ կը կռուէին. տեսակ տեսակ այրելի նիւթեր պատրաստած էին զօրաց վրայ նետելու: Բոլոր ճամբաները ականներով ամրացուցած էին: Տրուած նշանին մէկէն այն ականներուն կրակ տալու էին. և այն սատակիչ միջոցներուն բռնութիւնը, մարդ և շէնք և ողջոյն թաղք օդ ելլելու էին, աւերակաց կոյտերուն տակ յառաջագոյն յաղթականները թաղելով: Միով բանիւ ապստամբաց կատաղութիւնը կը սպառնար ողջոյն մեծաշէն քաղաքը աւերակաց կոյտ մը ընելու: Վտանգը մեծ էր և մեծ զգուշութեան պէտք ունէին յաղթականը. և միայն իմաստուն առաջնորդութեան մը երազութիւնն էր, որ խռովչաց բարբարոս դիտաւորութիւնը կրնար դերև հանել:

ՍՊԱՆԻԱՅԻՔ

ԻՐԵՆՑ ԲԱՐԻԶ ԵՒ ՍԶԳԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Տես երես 303:) — Շարունակութիւն և վերջ:

Անտալուսիացւոց գալով, վրանին սաստիկ սնափառութիւն մը կը տեսնուի, որ զգալի կ'ըլլայ մաս մը իրենց առ զարդարանա ունեցած հակամիտութեամբն, մաս մ'ալ գեղեցիկ զգեստուց ետևէ ըլլալովսին: Յանձնապատան են խօսից և գրուածոց մէջ, որ յայտնի

կ'ըլլայ իրենց կարգէ դուրս սնապարծ և անլուր բացատրութիւններով: Ամբարտաւան արհամարհութիւն մ'ունին, ոչ միայն ընդդէմ օտարաց, այլ նոյն իսկ Սպանիոյ միւս գաւառաց ազգակցաց դէմ: Կը տեսնուի դարձեալ վրանին աննուաճելի գոռոզութիւն մը, որ իրենց գաւառին հետ կապուած պատմական փառաւոր անցից յիշատակաւ աւելի ևս սաստկացած է: Բայց այսու ամենայնիւ շատ բարեօրոտ են Անտալուսիացիք. նուրբ և եռանդուն հանճար, մտաց բնական յաջողակութիւն և ջերմ երևակայութիւն մ'ունին: Ասոնք են ահա Անտալուսիացւոյն բարուց գլխաւոր յատկութիւններն, որ զՍիբերա Մորենան և զԿուստիանան սահման ունեցող ընդարձակ գաւառին բոլոր բնակչաց վրայ կը փայլին: Մարթ է որ բարձրաստիճան անձանց վրայ կրթութեամբ տկարացած կամ բոլորովին ջնջուած ըլլայ, այս սեփականեալ յատկութեանց նուազ զօրութիւն ունեցողներէն մին կամ միւսն. բայց կան վայրկեաններ յորում նոյն իսկ կրթութիւն ունեցող անձինք չեն կրնար պատրուակել իրենց անտալուսիական բարքը: Ինչ յատկութիւն որ ըսինք Անտալուսիացւոց, նոյնը կը տեսնուի Կրանադայի բնակչաց վրայ ալ. բայց ասոնց բարուց վրայ դեռ ուրիշ այնպիսի յատկութիւններ կը նշմարուին, որ օտար են ամենին իրենց միւս գաւառակից եղբարց ունեցածէն. ուստի պէտք է այնպէս համարել որ արևելեան օտար սերունդէ մը սկիզբն առած ըլլան այն յատկութիւններն:

Օտար սերնդեան մը Կրանադայի բնակչաց վրայ ունեցած ազդեցութիւնը կը ստուգի նախ իրենց երևակայական ճոխ լեզուէն, և երկրորդ՝ բնական զօրութեամբ եղած բաներուն կարգէ դուրս հաւատ ընծայելէն. յատկութիւնը՝ որ բոլորովին սեփական են Կրանադայի բնակչաց: Առաջինը, այն է երևակայական ճոխ լեզուն, ոչ այնչափ խօսակցութեան մէջ, որչափ իրենց բանաստեղծական գրուածոց և անպատ-

րաստ տաղերգութեանց մէջ յայտնի կ'երևայ. յորում կը գերազանցեն քան զբոլոր Անտալուսիացիքը: Նոյն իսկ ան կիրթ շինականաց դիւրութեամբ իրենց մտածմունքն և խօսուածքն բանաստեղծական ներդաշնակութեամբ ախորժալուր յարմարելն, զգացմանց փափկութիւնն և ծաղկեալ ոճն, բոլորն ալ զարմանք կը բերեն և ակամայ յիշեցունել կու տան արևելեան վառվրուռն երևակայութիւնը:

Կեդրոնական Սպանիոյ զանազան կողմանց բնակիչքը աւելի բարուք քան թէ դիմօք և արտաքին ձևով նմանութիւն ունին իրարու: Նշանաւոր յատկութիւն ունեցողներն են հին Կասդիլիացիք, Լէոնացիք և Էսդրէմատուք: Նոր Կասդիլիացւոց բարքը աւելի Արագոնացւոց բարուցը կը մօտենայ. բայց անոնց նման անկիրթ են: Կասդիլիացւոց բարուցը նշանաւոր յատկութիւններն են սաստիկ բայց ազնուական գոռոզութիւն մը, հաւատարմութիւն, անշահասիրութիւն, չափաւորութիւն, սաստիկ սէր ամեն հին և ժամանակէ սրբազանեալ բաներու, և հետեաբար անտարբերութիւն նորութեանց և արհամարհութիւն արհեստից յառաջագիմութեան. բայց այս վերջի յատկութիւնը կրնայ նաև անկէ յառաջ գալ, որ կեդրոնական Սպանիոյ բոլոր բնակիչքը երկրագործութեան կը պարապին: Այս յատկութեանց վրայ աւելցնելու է ևս՝ լուրջ, լուռ և ծանրաբարոյ կերպ մը, որ շատ զգալի է Էսդրէմատուրացւոց վրայ, որոնք երբեմն երկայն ժամեր կը նստին ընկերութեամբ, առանց խօսք մը զրուցելու և կամ շրթանց վրայ ծիծաղ մ'երևցընելու: Էսդրէմատուք իրենց շարժուածոց մէջ այնպիսի ծանրութիւն մ'ունին, ուսկից յաճախ կատակերգական տեսարաններ յառաջ կու գայ. և այս բարուց ծանրութեամբն իրենց դրացեաց փութութեանց կը նմանին. բայց կը տարբերին անոնցմէ իրենց լուռ բնավորութեամբն և ընդունայն մեծաբանութենէ և սնապարծ բացատրութիւններէ

խորշելովն, յորում շատ նշանաւոր են փութութեանցը:

Էսդրէմատուք հանդերձ իրենց լուրջ գնացիւքն, անհաւատալի չիխօսող բարուքն և ծանր շարժուածքովն այնչափ անախորժ տպաւորութիւն չրին վրաս որչափ Արագոնացիք: Մանաւանդ թէ ախորժելի եկաւ ինծի Էսդրէմատուրացւոց դիմաց վրայ փայլող պարզ բարեբարութիւնն ու համեստութիւնն, որոնք հին Կասդիլիացւոց հաւատարմութեան հետ միացեալ, կը կազմեն Էսդրէմատուրացւոց բարուց գլխաւոր յատկութիւններն:

Էսդրէմատուրացւոց առօտարականն ունեցած սէրն ու հաւատարմութիւնն կ'երևայ գլխաւորաբար անոնց ցուցած մարդավարութենէն ու անշահասէր մը տեսնութենէն: Այս երկու գեղեցիկ յատկութիւններով կը տարբերին Արագոնացիներէն, և լուռ բարուք կը նմանին:

Շատ կը ցաւիմ հին Կասդիլիացւոց ու Լէոնացւոց մէջ երկար ժամանակ դադարել չի կարենալուս, և իրենց երկիրը ծայրէ ծայր չի ճանապարհորդելուս վրայ. վասն զի այն քանի մը օրերս որ իրենց մէջ անցունելու առիթ ունեցայ, ճանչցայ այս երկու ժողովրդոց պատուաւոր ու զգաստ բարքը: Անարատ պահած են հին Կասդիլիացւոց հաստատուն, ազնուական և հաւատարիմ բարքը, որ նկարագրուած է Սիտհի (Cid) վիպասանութեանց մէջ. և այս գեղեցիկ բարեմասնութեանց հետ միացուցած են նաև խիստ համեստութիւն, ազնուական և վեհանձն ասպնջականութիւն, յարգանք ուրիշին ունեցածին և երկիւղ եղեռան: Պէյար դաշտագետնին գիւղից տանց դուռները փականք չունին, այլ միայն պարզ փայտեայ ագոյց մը: Տնեցիք երբ դուրս կ'ելլան, անպահապան և բաց կը թողուն տունը, ինչու որ այն պարզ և անմեղ չինականաց մէջ անծանօթ է գողութիւնը:

Թէպէտ Լէոնի ու հին Կասդիլիոյ երկրին բնակիչքը Էսդրէմատուրացւոց պէս լուրջ ու ծանրաբարոյ են, բայց

քան զանոնք անհամեմատ խօսուին և ընկերական: Կ'ախորժին կրակարանին առջև կամ տանց սեմոց վրայ նստած ընկերութեամբ մտերմաբար խօսիլ իրարու հետ, առ որ չի պակասիր ընդհանրապէս կիթառն, թմբուկն և դափն, թէպէտ երաժշտութիւնն և պարն այնչափ զուարճութեան միջոց մը չէ լեռներէն անդին, ինչպէս լեռներէն ասդին՝ 'ի նոր կասդիլիա. որուն բնակիչքը մեծ ազգակցութիւն կը ցուցնեն յայսմ՝ իրենց հարաւային դրացեաց, այսինքն վալէնցացւոց ու Անտալուսիացւոց հետ: Նոր կասդիլիացիք իրենց վառվռուն բնաւորութեամբն վերոյիշեալ երեք ցեղերէն կը տարբերին, և այս տարբերութիւնն յայտնի կ'երևի մաս մը իրենց առ ընկերական կեանս ունեցած հակամիտութենէն, և մաս մ'ալ եռանդուն և ցասկոտ բարքերնէն: Արագոնացւոց պէս գէմբերնուն վրայ խաբեբայ և նենգաւոր բարք մը կ'երեցնեն. բնածին հանճարով զարդարուած, ու Անտալուսիացւոց նման ծաղրածու են. և զօտարն իրենց ծաղու նիւթ կ'առնեն. յատկութիւն՝ որ ամենեւին չի տեսնուիր կասդիլիացւոց բարուց վրայ:

Նոր կասդիլիացին հինէն աւելի անախորժ եկաւ ինծի: Իրեն մօտ անդրալեռնեան դրացիէն շատ աւելի նուազ մտերիմ, սիրելի և համակրական է (sympathique). մանաւանդ թէ Նոր կասդիլիոյ մէջ օտարականն նոյն պաղ ընդունելութիւնն կը դոնայ ինչ որ Արագոնիոյ մէջ: Այս սեփականիչ յատկութիւնն դուրս կը ցատկէ առաւելապէս Արագոնիոյ սահմանակից կողմերը, ուր տեղի նոր կասդիլիացիք, շատ նմանութիւն ունին Արագոնացւոց հետ: Նոր կասդիլիացւոյն բարքը իր երկրին սահմանաց կողմերը շատ տարբերութիւն կը կրէ. այնպէս որ իր բարուց յատկութիւններն ամենեւին չեն տեսնուիր հին կասդիլիոյ բնակչաց վրայ, այսինքն Լէոնի և Էսդրէմատուրի երկրին մէջ:

Մտաւոր ճրից նկատմամբ, Սպանիոյ

միջավայրը բնակող նոր կասդիլիացիք գեղեցիկ մտաւոր կարողութիւններով զարդարուած են. ուսկից բոլորովին զուրկ են Էսդրէմատուրացիք: Բայց միջին Սպանիոյ բոլոր բնակչաց վրայ մէկ ընդհանուր բնածին ծուլութիւն մը կը տեսնուի, որ շատ աւելի զգալի է Լէոնացւոց և Էսդրէմատուրացւոց վրայ: Այս բնածին ծուլութեան պատճառաւ դործոյ մը ձեռք չեն զարներ, և հակառակողք են ամեն իրենց նոր երեցած բաներու: Եւ այս ծուլութեան և անհոգութեան պատճառ կը թուութեան պակասութիւնն է. վասն զի մտաւոր մշակութիւնը շատ անհոգ թողուած է միջին Սպանիոյ մէջ, և զլիսաւորաբար 'ի Լէոն և Էսդրէմատուր, ուր կը պակասին դպրոցք, ինչպէս յԱրագոնիա: Այս վերջի ժամանակներս կասդիլիոյ մէջ մեծ շարժումն եղաւ ժողովրդեան կըրթութեան համար, և մասնաւորապէս նոր կասդիլիոյ մէջ, ուր սկսան երեւան ելլալ մայրաքաղաքին ու Միապետական Աթոռոյն բարի ու չար ազդեցութիւններն:

Միջավայր Սպանիոյ բնակչաց անհոգութեան և ունակական անտարբերութեան պատճառաւ, երկրադործութիւնն ու արուեստներն յետին աստիճանի ողորմ վիճակի մէջ են, և առաւելապէս Էսդրէմատուր, ուր մշակութիւնն, 'ի բաց առեալ քանի մի կողմանք, շատ խեղճ է: Բայց մշակութեան այս ցաւալի յետամնացութեան պատճառ միայն ժողովրդեան ծուլութիւնն չէ, այլ և վաճառուց տեղափոխութեան դժուարութիւնն:

Այս վերջի տարիներս պարագայից և կենցաղադրական այլայլութեանց պատճառաւ, ժողովրդեան մէջ կենաց և շարժման առաւելութիւն մը տեսնուեցաւ. բայց դաւառին հին քաղաքաց մէջ, ինչպէս 'ի Դոլետոյ, 'ի Պուրկոս, 'ի Սալամանքա և 'ի Վալեատոլիտ, կասդիլեան ծուլութիւնը դեռ ևս իր ամբողջութեանը մէջ մնացած է: Մինչև ցայսօր կասդիլիացին առանց անտնօ-

րինելի հարկէ ստիպուելու գործոյ մը ձեռք չի զարներ. և այս մասամբ բոլորովին աննման է կալիցիացւոյն, որ անխոնջ կ'աշխատի, և այն աստիճանի հետամուտ է խնայութեան, որ իր ազահութիւնն առակաւոր եղած է:

Կալիցիացիին 'ի մանկութենէ իր խեղճ հայրենիքէն ուրիշ կողմեր կ'երթայ, 'ի Մատրիտ կամ 'ի Լիսպոնա, ուր կամ իբրեւ ջրկիր, կամ իբրեւ բեռնակիր, և կամ ուրիշ այսպիսի ձեռաց արուեստիւ իրեն պզտի դրամագլուխ մը ձեացունելով, անհրաժեշտ հայրենիք կը դառնայ, որովհետեւ կալիցիացիք, հովուական սրինգը իրենց ազգային գործի ունեցող ամեն ժողովրդոյ նման՝ սաստիկ սէր մ'ունին իրենց հայրենեաց վրայ, զոր կարող չէ տկարացունել ոչ ժամանակն և ոչ հեռաւորութիւնն: Կալիցիացիք թէպէտ արիասիրտ ու կտրիճ են, բայց վերոյասացեալ պատճառին համար զինուորութեան չեն դար, ինչու որ իրենց հայրենեաց վրայ զգացած կարօտնին այնպէս սաստիկ է, որ շատ անգամ կը վախճանին 'ի հեռաւորութեան: Հանդերձ իրենց ազահութեամբն՝ պատուաւոր մարդիկ են. հանճարնին չափաւոր, և մտաց սրութիւնը ոչ այնչափ զօրաւոր:

Աստուրիացիք շատ կը նմանին կալիցիացւոյ, բայց քան զանոնք աւելի հակամէտ են կրթութեան. անոր համար ազնուականաց տանց ծառայութեան մէջ նախադաս կը համարուին քան զուրիշ բոլոր Սպանիացիքը. և իրենց տեարքը մեծ վստահութիւն կ'ունենան վրանին իրենց հաւատարմութեանը համար:

Կաստիլիացիք յարմար չեն 'ի ծառայութիւն, և Մատրիտի մէջ երկու սեռի ալ ծառայութեան անձինք ըստ մեծի մասին Աստուրիացի են:

ԼՈՒԴՈՎԻԿՈՍ ՎԱՆ ՊԵԹՈՎԷՆ

Պէթովէն համբաւաւոր երաժիշտն 1770 տարւոյն ղեկտեմբերի 17ին Հռետոսեան Գաւառաց Պոն քաղաքը ծնաւ: Իր հայրը որ Գոլոնիոյ կայսրընտրին մատրան վերնաբամբն (ténor) էր, սկըսաւ երաժշտութեան մէջ կրթել ըզտղան իր մատաղ հասակէն. թէպէտ կ'ըսեն թէ մանկութեան առջի տարիներուն մէջ շատ սէր չէր ցուցնէր այդ արուեստին: Բայց այդ քիչ սէրը իր հասակին հետ կամաց կամաց աճելով, հարկ եղաւ որ աւելի մտադիր կրթութիւն մը տրուի Պէթովէնի. ուստի իրեն ուսուցիչ դրին զՎան տէր Լատէն, որ նոյն արքունեաց երգեհոնահարն էր. որ երբ մեռաւ՝ նոյն կայսրընտրին տեսնելով Պէթովէնի անհամեմատ հաճարն ու առ երաժշտութիւն ունեցած մեծ սէրն, Նէֆին յանձնեց զինքը, որ արքունեաց ճարտար երաժիշտներէն էր, և շատ կրթեց Պէթովէնի ճաշակը:

1790ին Վեննա գնաց, ուր ծանօթութիւն ստանալով մեծանուն երաժշտին Մօզարդին հետ, սա զուշակեց մէկէն Պէթովէնի ապագայ ունենալի մեծ փառքը: Վեննայի մէջ բաց 'ի Մօզարդէն նաև հայդն և Սլայնէհդսպէրկէր խորհրդով ձեռնտու կ'ըլլային իրեն:

Լիհնովպի իշխանը տեսնելով Պէթովէնի գերազանց հանճարը իր պաշտպանութեան տակ առաւ զինքը, որուն նպաստելովն հրատարակեց իր առաջին շարադրած քանի մը երգերն, որոնք ամենուն զարմանքը զարթուցին. բայց Վէօլֆի, և ինքն իսկ կտրիճ երաժիշտ, նախանձու աչօք սկսաւ նայիլ Պէթովէնի:

Պէթովէն թէպէտ ազնուական ու քաղցրաբարոյ զգացմանց վիճակած էր 'ի բնութե, բայց հասակն առնելով դեռ ու նեղասիրտ բարք մը սկսաւ երևնալ վրան, մինչև երբեմն իրեն բարեկամացը ու պաշտպանողացը տմարդի կերպեր կը ցուցնէր: Եւ այս նեղասիրտ